

ГРОМАДСЬКО-ОСВІТНЄ СПОДВИЖНИЦТВО ІЛЛІ КОКОРУДЗИ (1867–1933)

Дмитро Герцюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, UA–79005
dmytro.hertsyuk@lnu.edu.ua*

Висвітлено освітньо-просвітницьку діяльність відомого українського педагога, громадсько-культурного діяча, мецената й благодійника в Галичині наприкінці XIX–першій третині XX ст. Іллі Кокорудзи. Проаналізовано етапи становлення його як вченого-педагога, формування світоглядних принципів і громадянської позиції (гімназійна освіта, університетські студії, постійне вдосконалення свого професійного і наукового рівня, активна громадсько-просвітницька робота).

Розкрито співпрацю І. Кокорудзи із Львівською академічною гімназією, де, спочатку на посаді професора, а згодом – директора, він підтримав і розвинув ліпші традиції своїх попередників, зумів провести гімназію через важкі воєнні і повоєнні роки, надати їй ваги важливої національної освітньо-виховної установи.

Виокремлено заслуги І. Кокорудзи перед Українським педагогічним товариством «Рідна школа». У 1927 році, вийшовши на заслужений відпочинок після 44 років напруженої педагогічної праці, він дав згоду очолити цю громадську організацію. Незважаючи на вкрай несприятливу для українства суспільно-політичну ситуацію, завдяки зусиллям Головної управи велася активна розбудова української національної системи освіти – приватних народних шкіл, гімназій, учительських семінарій, дошкільних закладів, були започатковані нові освітньо-виховні ініціативи (запровадження навчання кооперації в школах і, відповідно до цього, організація спеціальних курсів для українських учителів; створення науково обґрунтованої системи професійної орієнтації учнівської молоді; застосування нових дієвих форм національно-патріотичного виховання; розширення видавничої діяльності; налагодження культурно-освітніх зв'язків із українською еміграцією Північної Америки тощо). Акцентовано увагу на меценатській діяльності І. Кокорудзи, створенню ним окремої фундації, завдяки якій було відкрито нові навчальні заклади для української молоді.

Ключові слова: Ілля Кокорудз, національна освіта, товариство «Рідна школа», Академічна гімназія у Львові, освітньо-просвітницькі ініціативи, меценатство, «Фундація Іллі та Іванни Кокорудзів».

Постановка проблеми. У 2022 році виповнюється 165 років від дня народження відомого галицького педагога, громадсько-культурного діяча,

мецената Іллі Кокорудзи. Постать І. Кокорудзи є непересічною за палітрою своєї діяльності, широтою професійних уподобань, глибиною виконання суспільного обов'язку, жертвовності й самовіддачі. Сьогодні, коли Україна переживає складну сторінку своєї історії, веде героїчну боротьбу проти широкомасштабної російської агресії, життєві приклади служіння українській справі, безкорисливості й альтруїзму варті уваги.

У науковій літературі ім'я І. Кокорудзи згадується в контексті вивчення історико-педагогічного процесу в Галичині наприкінці ХІХ–першій третині ХХ ст. (Г. Білавич, Т. Завгородня, В. Качкан, Г. Субтельна, П. Хмельовський та ін.). Водночас цілісне представлення персоналії Іллі Кокорудзи, як відомого педагога, активного культурно-освітнього діяча, мецената й благодійника, відсутнє.

Стаavimo **за мету** наукової розвідки розкрити зміст освітньо-громадського сподвижництва Іллі Кокорудзи, засвідчити його внесок у розвиток ідеї національної школи в Галичині наприкінці ХІХ–першій третині ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ілля Кокорудз народився 31 липня 1857 р. у м. Яворові, що на Львівщині. Походив із міщанської родини, де культивувався дух освіченості. Батько Іллі – Федір, будучи активним членом руської національної гвардії 1848 року, згодом, виконуючи обов'язки церковного провізора, міського радника, пізнавши сам всі незручності малописьменного люду, мав тверді переконання щодо необхідності дати синові добру освіту. Правда, бачив його майбутнє у царині церковного служіння. Проте життя для Іллі розпорядилося по-іншому. І тут власне проявилися його кращі особистісні якості – наполегливість, працьовитість, відповідальність, природній хист до учіння і навчання. Після закінчення початкової школи та вимушеної однорічної паузи через матеріальні труднощі, йому вдалося записатися до Академічної гімназії у Львові. І якщо молодші класи гімназії закінчив з допомогою батьків, то уже у старших класах, «пертий охоти до науки» [5, с. 219]. Ілля Кокорудз зумів не тільки самостійно сплачувати за навчання (заробляв шляхом читання лекцій для інших гімназистів), але й фінансово віддячити родині.

З відмінними успіхами завершує кожен гімназійний рік навчання, бере активну участь у громадському житті, зокрема в діяльності учнівського гуртка, де виголошував реферати з української історії та літератури, декламував свої власні вірші, читав поезії відомих українських авторів тощо. Згодом, на відстані часу, назве тодішні гімназійні гуртки як «найкращий вислів гарних, ідейних національних змагань молоді» [5, с. 220].

Роками професійного вишколу, усталення світоглядних позицій Іллі Кокорудзи стало навчання на філософському факультеті Львівського університету. Тут всеціло він поринає у світ української словесності,

класичної філології, стародавньої історії, славістики, педагогіки, психології, де його улюбленими викладачами були такі відомі на той час вчені-педагоги, як О. Огоновський, О. Брікнер, З. Венцлевський, К. Ліске, Є. Черкавський, Ю. Охорович. Дієво використовує університетські студії для досконалого оволодіння німецькою, грецькою, латинською мовами. Студентські роки додали І. Кокорудзі громадянського гарту, глибокого національного самоусвідомлення, великого бажання прислужитися українській справі. Бачимо його серед організаторів українського класично-філологічного гуртка, дієвих членів студентського товариства народовського спрямування “Дружній лихвар” Він зблизився з Іваном Франком, співпрацював у редактованих ним виданнях [3].

Відбувши на 4-му курсі педагогічну практику, склав учительський іспит і обійняв першу свою викладацьку посаду в німецькій гімназії у Бродах. У 1890 р. І. Кокорудз був переведений на роботу у Станиславів. Поряд із учительською працею у місцевій гімназії вів активну літературно-наукову діяльність, брав дієву участь у роботі гуртка народовецької інтелігенції.

Починаючи з 1896 року, І. Кокорудз на десятиліття пов’язав себе із Львівською академічною гімназією. Перша і єдина у Львові державна українська середня школа упродовж своєї тривалої історії існування залишалася кузницею підготовки української інтелігенції, форпостом національного виховання молоді. Спочатку на посаді професора, а згодом – директора гімназії, яку займав упродовж 18 років (1909–1927), розкрився талант І. Кокорудзи як непересічного педагога, організатора, наставника і вихователя української молоді.

Зі спогадів учнів прояснюється, що професор, особливо у розрізі викладання навчального предмета української мови, який на той час включав в себе три шкільні дисципліни – читання, мову та літературу, захоплювався старою українською літературою, зокрема мав великі уподобання до староцерковної граматики. В учнівському середовищі мав славу “безконкурентно найліпшого україніста”, був “поважним і вимагаючим професором” [9, с. 25]. Як директор відзначався, наскільки це було можливо з огляду на урядові приписи, демократичним стилем управління. “Це був вповні “свій директор”, який жив наскрізь українським суспільним життям..., довіряв своєму учительському зборові..., давав йому вільну руку в праці”, – таку оцінку діяльності директора гімназії І. Кокорудзи знаходимо у спогадах його учня, а згодом відомого культурно-освітнього діяча С. Шаха [9, с. 35].

Ім’я Іллі Кокорудзи золотими літерами вписано в історію Українського педагогічного товариства “Рідна школа”. У 1927 році, вийшовши на заслужений відпочинок після 44 років напруженої педагогічної праці, він дав згоду очолити Товариство. “На цій становищі, – як відзначала тодішня преса, – необхідна була людина залізної руки, великого такту, докладного знання

рідношкільної дійсності і вимог хвилі на виховному полі, яка цілковито б присвятила себе Рідній школі, яка зуміла би зробитися авторитетом, до якого має повне довір'я ціле українське суспільство” [6].

У 1927–1933 рр. діяльність Товариства під керівництвом І. Кокорудзи була піднесена на найвищий рівень. Незважаючи на вкрай складну фінансову скруту, яку переживала громадська організація, несприятливу на загал для українства суспільно-політичну ситуацію (проведення польським урядом у 1930 р. так званої “пацифікації” – масових репресій проти українського населення краю, запровадження нових законодавчих актів, що обмежували діяльність громадських інституцій та ін.), завдяки зусиллям Головної управи отримали свій подальший розвиток різноманітні рідношкільні акції, розпочаті у попередні роки, передусім розбудова системи українського приватного шкільництва, були започатковані й нові освітньо-виховні ініціативи (введення навчання кооперації в школах; створення науково обґрунтованої системи професійної орієнтації учнівської молоді; застосування нових дієвих форм національно-патріотичного виховання; розширення видавничої діяльності) [3].

У 1931–1932 рр. Товариство “Рідна школа” урочисто відзначило своє 50-ліття. Ювілейні святкування, що відбулися у всіх українських повітах Галичини, а також на Волині, в Кракові принесли велику користь активізації українського національного життя, виступили ефективним чинником популяризації рідношкільної ідеї, ознайомлення широких народних мас із працею і здобутками Товариства.

На ювілейній академії 15 травня 1932 р. у Львові голова Товариства І. Кокорудз підкреслив виняткове значення рідної школи для майбутнього нації, визначив її “як найважливішу твердиню, що має стояти на сторожі виховання нашої молоді” [4]. Ювілейним даром для “Рідної школи” стало започаткування акції будівництва у Львові трьох фахових закладів: чоловічих торговельно-кооперативної і промислової та жіночої ремісничо-промислової шкіл.

Саме у період головування І. Кокорудзи започатковується активна співпраця товариства “Рідна школа” з українською діаспорою у США та Канаді. У 1928 р., в час найбільшої фінансової кризи для товариства “Рідна школа”, Головна управа прийняла рішення відправити за океан представника Товариства з метою збору пожертвувань серед української спільноти на потреби рідношкільної організації. Цю місію було покладено на відомого освітнього діяча Лева Ясінчука, який двічі (1928–1929 і 1931–1932 рр.) відвідав американський континент і зумів шляхом проведення широкої інформаційно-пропагандистської кампанії налаштувати середовище української еміграції на різнопланову підтримку товариства “Рідна школа” [2].

Живими пам'ятниками великому рідношкільному керманичу стали навчальні заклади, що були відкриті завдяки його фундаціям. Своєю останньою волею І. Кокорудз заповів “Рідній школі” значну частину свого майна, грошових заощаджень. За словами С. Шаха, це був “останній традиційний галицький патріот, що ціле життя щадив на те, щоб опісля віддати заощаджений гріш своїй вбогій суспільності” [9, с. 50]. У 1933 р. у нове приміщення, збудоване за кошти сім'ї Кокорудзів, була переведена дівоча українська приватна гуманітарна гімназія, якій з вересня 1934 р. було присвоєно ім'я Іллі та Іванни Кокорудзів. У с. Дора (поблизу Ворохти) у будинках, що належали Кокорудзам, була відкрита ремісничо-промислова школа.

“Лицарем обов'язку” назвала І. Кокорудзу відома галицька діячка К. Малицька, що був щирим прихильником української молоді, українського вчителства, української школи і “вистривав на своїм постерунку до кінця” [1].

1. Друга річниця смерти Іллі Кокорудза // Новий Час. Ч. 117.
2. Герцюк Д. Внесок Лева Ясінчука у налагодження культурно-освітніх зв'язків товариства “Рідна школа” з українською еміграцією Північної Америки (20–30-ті рр. ХХ ст.) // Вісник Львівського ун-ту. Серія Педагогічна. Вип. 33. С. 15–25.
3. Герцюк Д. Вони очолювали “Рідну школу” / Ілля Кокорудз. Голова Товариства у 1927–1933 рр // Товариство “Рідна школа”: історія і сучасність / Упор. і наук. ред. Д. Герцюк, С. Ярема. Львів, 2001. С. 202–205.
4. Загальні збори “Рідної школи” // Рідна школа. 1932. Ч. 12.
5. Ілля Кокорудз про своє життя до 1897 р. // Рідна школа. 1938. Ч. 13–14. С. 219–220; Ч. 15–16. С. 245–252.
6. Ілля Кокорудз (Некролог) // Рідна школа. 1933. Ч. 11.
7. Ілля Кокорудз (Некролог) // Діло. 1933. Ч. 142.
8. Струтинський М. Ілля Кокорудз (Біографічний нарис) // Рідна школа. 1933. Ч. 12. С. 199–200.
9. Шах С. Львів – місто моєї молодости. Цісарсько-Королівська Академічна Гімназія. Львів : Вид-во Національного у-ту “Львівська політехніка”. 240 с.

Стаття: надійшла до редколегії 30.03.2022
доопрацьована 08.04.2022
прийнята до друку 15.04.2022

SOCIAL AND EDUCATIONAL ACTIVITY OF ILLIA KOKORUDZ (1867–1933)**Dmytro Hertsyuk***Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79005*

The article highlights the educational, enlightening and scientific activity of Illia Kokorudz, a famous Ukrainian teacher, social and cultural leader, promoter and benefactor in Galicia at the end of the 19th and the first third of the 20th century.

The paper analyses the stages of his formation as a scholar and educator, the development of his worldview principles and the civic position (gymnasium education, university studies, constant improvement of his professional and scientific level, active social and educational work).

For a decade starting from 1896, I. Kokorudz associated himself with the Ukrainian Academic Gymnasium in Lviv. First, as a professor, and later as a director of the educational institution for 18 years (1909–1927) he revealed his talent as an outstanding teacher, educational organizer, mentor and educator of the Ukrainian youth. In this field, he supported and developed the best traditions of his predecessors, managed to lead the gymnasium through the difficult war and post-war years, gave it the weight of the important national educational institution.

The author singles out the merits of I. Kokorudz to the Ukrainian Pedagogical Association “Native School”. Having taken a well-deserved rest in 1927 after 44 years of the intense teaching work he agreed to head this public organization. In 1927–1933 the activity of the “Native School” association under the leadership of I. Kokorudz reached the highest level. Despite the extremely unfavorable social and political situation for the Ukrainians, and due to the efforts of the Main Administration, the Ukrainian national education system was actively developing – private folk schools, gymnasiums, teacher’s seminars, preschools. New educational initiatives started (introduction of cooperation training at schools, and relatively to it the organization of special courses for the Ukrainian teachers; creation of a scientifically based system of students’ professional orientation; application of new effective forms of national-patriotic education; expansion of publishing activities; establishment of cultural and educational ties with the Ukrainian emigration to Northern America, etc.).

The article focuses on the promoting activity of I. Kokorudz, his creation of a separate foundation, thanks to which new educational institutions were established for the Ukrainian youth.

Keywords: Illia Kokorudz, national education, Association “Native School”, Ukrainian Academic Gymnasium, educational and enlightening initiatives, promoting, “Foundation of Illia and Ivanna Kokorudz”.